

АНАЛИЗА УТИЦАЈА МЕЂУНАРОДНИХ ПРАВИЛА НА ТРГОВИНСКЕ ТРАНСАКЦИЈЕ СЕМЕНОМ И САДНИМ МАТЕРИЈАЛОМ

Рајковић Борислав¹, Зарић Владе²

Резиме

Процес анализе је извршен са циљем тестирања почетне хипотезе: „Укључивање међународних правила и прописа у области производње и контроле семена и садног материјала има позитиван утицај на трговинске трансакције семеном и садним материјалом између Србије и страних земаља”. Анализа је спроведена уз коришћење званичних података. Спроведена анализа треба да омогући прецизније идентификовање користи остварених укључивањем међународних правила и прописа у овој области.

Кључне речи: анализа, трговинске трансакције, семе, садни материјал

1. Увод

Као најважнија међународна правила која се односе на међународни промет семена и садним материјалом издвајају се тзв. Шеме семена, правила успостављена од стране Међународне организације за економску сарадњу и развој (ОЕСД), као и правила установљена Конвенцијом о заштити биља (IPPC). У раду ће пажња бити посвећена економским показатељима, па самим тим и на утицаје међународних правила на трговинске трансакције семеном и садним материјалом.

Почетна хипотеза гласи да примена међународних правила у области производње и контроле семена и садног материјала позитивно утиче на трговинске трансакције семеном и садним материјалом. Провера хипотезе ће бити спроведена кроз остваривање основног циља рада: идентификовање и вредновање утицаја међународних правила на трговинске трансакције семеном и садним материјалом. Како би се остварио наведени циљ, било је потребно применити метод анализе који ће обухватити већи број различитих фактора.

¹Дипл. менаџ. Борислав Рајковић, Агроекономски одсек, Пољопривредни факултет, Универзитет у Београду, Email: borislav.rajkovic@gmail.com

²Др Владе Зарић, редовни професор, Агроекономски одсек, Пољопривредни факултет, Универзитет у Београду, Email: vzaric@agrif.bg.ac.rs

Подаци коришћени у раду потичу из одсека за статистику Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде. Такође, за потребе овог рада од великог значаја били су и званично публиковани подаци од стране ОЕСД, подаци објављени у „Статистичком годишњаку“, интерни подаци Управе за заштиту биља, као и подаци који се односе на почетак примене различитих трговинских споразума и степен либерализације тржишта, између Србије и других земаља.

2. Остали фактори који утичу на трговинске трансакције семеном и садним материјалом

Како би анализа била потпуна, било је потребно узети у обзир и остале факторе који утичу на промет семена и садног материјала. Овај комплексан задатак обухвата одвајање утицаја других чинилаца од утицаја основног фактора који се прати.

Пошто се анализа заснива на квантитативним подацима, коришћени су подаци о домаћој производњи, површинама под засејаним културама, о трговинским споразумима и утврђеном преференцијалном третману. Утицај цена би такође могао бити приказан нумеричким вредностима. Међутим, просечне вредности произведеног семена у Србији за посматрани период нису доступне. Самим тим, онемогућено је поређење просечних цена домаћег и страног семена, које би обезбедило нумеричку компоненту за овај фактор у даљој анализи. Домаћа производња семена и површине под засејаним културама биће праћене заједно, како би се посматрањем њиховог релативног кретања могло утврдити да ли је у појединим годинама долазило до недостатка или вишкова семена одређене културе. Утицај трговинских споразума и преференцијалних третмана такође ће бити узет у обзир и то праћењем нумеричких показатеља који се односе на промене царинских стопа.

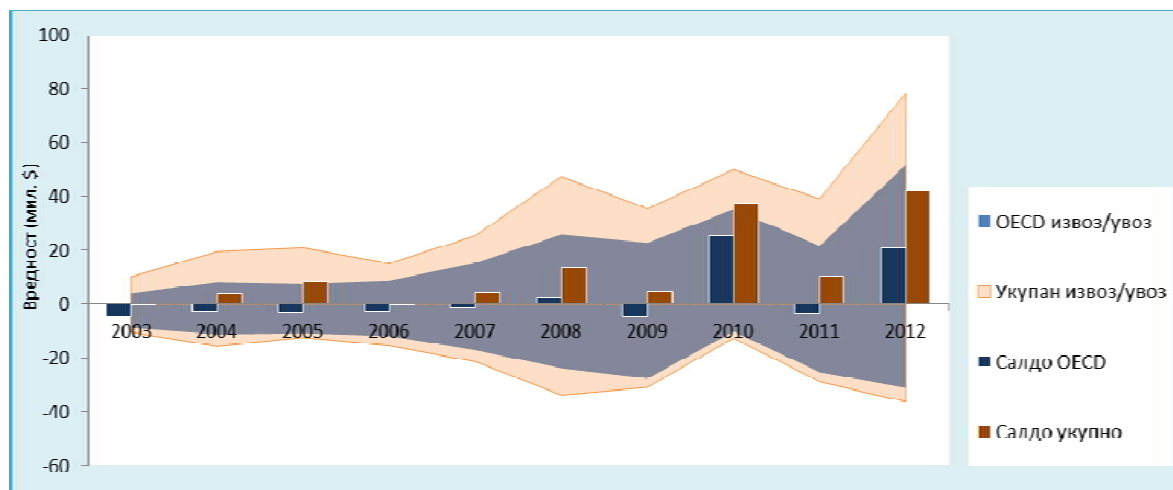
3. Анализа утицаја међународних правила на трговинске трансакције семеном

Пошто се подаци који прате промене трговинских трансакција семеном и садним материјалом прате тек од 2000. године у овом раду се анализа неће односити на периоде пре и после приступања укључивања Србије у „Шеме семена“. Уколико се одлучимо на такву анализу то би значило да период пре примене правила утврђених Шемама траје само једну календарску годину, јер је Србија већ 2001. године постала чланица „шема семена“. Стога ће се анализа односити на учешће вредности семена и садног материјала чије се трговинске трансакције обављају захваљујући поштовању међународних правила. Пратиће се учешће тог показатеља („ОЕСД“) у односу на укупну вредност трговинских трансакција семеном између Србије и осталих земаља. Вредности које ће бити праћене представљају збирне вредности трговинских трансакција семеном култура које су најзначајнији представници сваке од 6 „Шема семена“ у којима Србија

учествује³. На следећим графиконима, уведена величина „ОЕСД“ представља вредност увоза или извоза семена одговарајућих култура који се одвија са страном земљом која је чланица исте „шеме семена“ као и Србија. Збирне вредности увоза/извоза („ОЕСД“), представљају збир вредности семена, представника сваке од 6 шема семена: семенска пшеница, семе кукуруза, семе шећерне репе, семе луцерке и семе поврћа.

Графикон 1: Приказ вредности извоза и увоза и остварених салда семена посматраних култура⁴,

Graph 1: Values of imports and exports of seeds, including balance, for the mentioned agricultural species:

Извор: Сопствени приказ на основу податка Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде

Врло лако се примећује зависност између укупног увоза („укупан увоз“) и увоза („ОЕСД увоз“) из земаља ОЕСД Шема семена, као и укупног извоза („укупан извоз“) и извоза („ОЕСД извоз“) у земље чланице Шема. Према томе, значај примене међународних правила која се односе на семе, огледа се кроз учешће вредности извоза у земље које поштују међународна правила донета од стране ОЕСД (чланице Шема семена) у укупној вредности извоза семена. Ово учешће је стабилно и релативно се повећава у датом периоду. Са друге стране, високо учешће ОЕСД увоза у укупном извозу показује да највећи део семена које се увози у Србију потиче из земаља развијених земаља, које су, готово по правилу, чланице Шема семена. Код показатеља салда могуће је приметити позитиван тренд повећања код укупног салда. Међутим, значај показатеља „салдо ОЕСД“ не би требало занемарити. Овај показатељ је нарочито значајан за период после 2007. године. У овом периоду потписано је неколико трговинских споразума са индустријски развијеним земљама (ЕУ, ЕФТА), од којих су већина чланице Шема семена. Према томе, салдо ОЕСД представља салдо остварен у трговинским трансакцијама са развијеним земљама. Овај показатељ бележи нестабилне, али

³Шемама семена су првила регулисана појединачно, за једну породицу биљака

⁴На овом графикону, као и на осталима који следе вредности увоза су приказане као негативне вредности

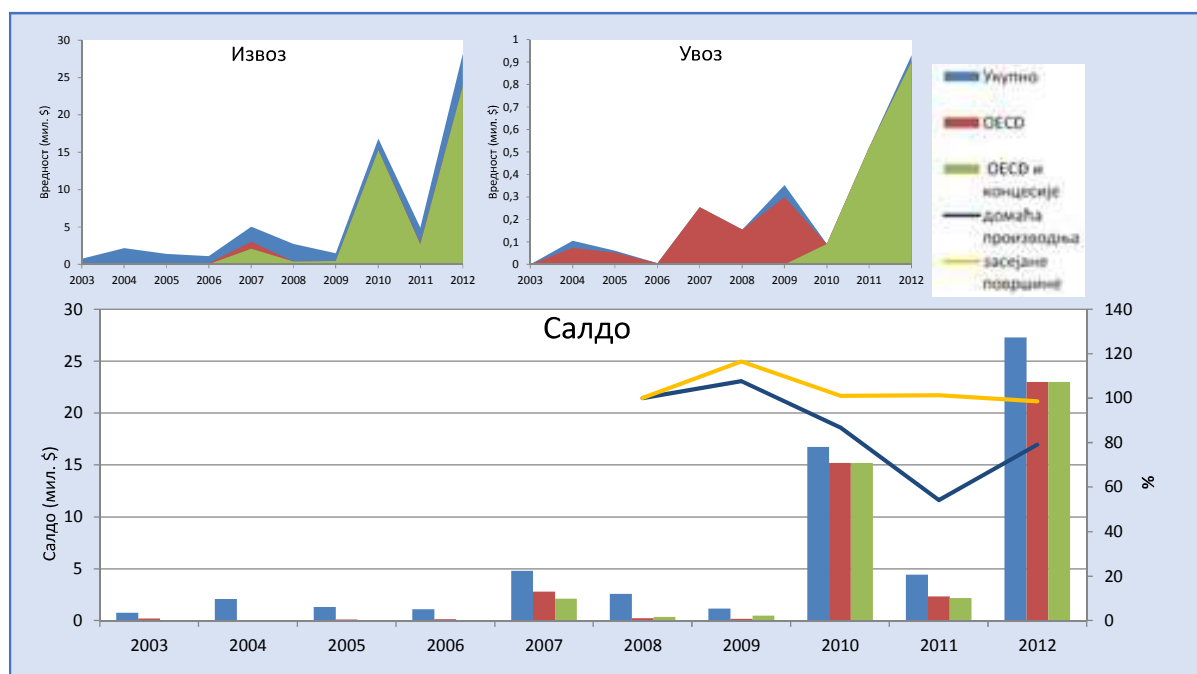
ипак високе вредности које могу да буду назнака добре позиције домаћег семена на међународном тржишту.

4. Анализа утицаја на трговинске трансакције семеном изабраних култура

У делу који следи биће праћени сви досадашњи показатељи, али у оквиру једне културе. Приказом података који се односе на семе једне културе, омогућено је додатно праћење и додатна два показатеља: промене засејаних површина и домаћа производња семена исте културе (вредности се читају на десној оси графикана салдо). Претходно приказане трговинске трансакције, највећим делом су настале као последица промена код семена две културе која вредносно имају највећи значај у трговинским трансакцијама са иностранством (семе пшенице и шећерне репе).

Графикони 2, 3, 4: Структура трговинских трансакција семенском пшеницом у посматраном периоду

Graph 2,3,4: Structure of commercial transactions of wheat seed, for defined period:

Извор: Сопствени приказ на основу податка Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде и Управе за заштиту биља

Сагледавањем разлика у износима вредности извоза и увоза може се закључити да салдо трговинске размене семенском пшеницом представља значајну позитивну компоненту претходно приказаних укупних салда на Графикону 1. Приметан пораст извоза у земље чланице „Шема семена“ доводи и до укупног пораста извоза за посматрано семе. Очекивано, релативно учешће, самим тим и значај извоза „OECD“ у укупном извозу, увећано је. У структури увоза може се приметити да је учешће компоненте „OECD“ значајније у поређењу са структуром извоза. Ово је последица порекла семена, јер се највећи део семена

посматраних култура увози из земаља ЕУ⁵ које су често чланице готово свих „Шема семена“.

Нови показатељ „ОЕСД и концесије“ представља вредност извоза/увоза у семена из/у Србију, из/у земље чланице Шема семена, али који се одвија под преференцијалним условима, који су најчешће обезбеђени трговинским споразумима. На графикону извоза приметно је готово потпуно поклапање показатеља „ОЕСД“ и „концесије и ОЕСД“. Таква заједничка кретања потврђују високу зависност извоза у земље чланице Шема семена од преференцијалних третмана омогућених трговинским споразумима. Посматрањем сва три показатеља у извозу, долази се до закључка да је за укупне вредности извоза, од највеће важности истовремено деловање трговинских споразума и поштовање правила утврђених Шемама семена. Показатељ „ОЕСД и концесије“ омогућио је и идентификовање порекла семенске пшенице која се увози у нашу земљу. Наиме, готово потпуно преливање показатеља „ОЕСД“ у „ОЕСД и концесије“ у 2010. години⁶ говори нам да највећи део увоза потиче управо из земаља ЕУ.

Подаци о количинама произведеног семена у Србији воде се тек од сезоне 2007-08 тако да графички приказ ове, као и величине која се паралелно прати (засејане површине) почиње тек од 2008. године. Код праћења промена домаће производње, неопходно је имати у виду да је устаљена пракса произвођача да одређене количине семена буду сачуване и за следећу сезону. Услед тога, није правило да се сваки пад производње непосредно одрази на прву сезону која следи. Са графикона салда, може се видети да је пад домаће производње који почиње након сезоне 2008-09, и који свој врхунац достиже у сезони 2010-2011, проузроковао значајан пад извоза по сва три показатеља 2011. године.

Вредности увоза семена шећерне репе су вишеструко веће од извоза, што за последицу има убедљиво негативан салдо код готово свих праћених показатеља. У овом случају чак ни асиметрични режими који су били на снази (на пример, у почетним годинама примене трговинског споразума са ЕУ) нису били довољни за остварење позитивних резултата. Износ показатеља „ОЕСД и концесије“ који, у усамљеним случајевима, бележи позитивне вредности захваљујући асиметричним третманима, није био довољан да „извуче“ и остала два показатеља у позитивну зону (графикон салда). Преливање показатеља „ОЕСД“ у „ОЕСД и концесије“ на графикону увоза у 2010. години и његово поклапање са „укупно“, говори да је целокуно увезено семе шећерне репе пореклом из земаља ЕУ. То су земље које имају дугу традицију, али и високу технологију у производњи овог семена.

Све наведено, имало је негативне последице по домаћу производњу овог семена. У посматраном периоду је домаћа производња претрпела пад од око 50%, што је врло неповољан податак уколико се узме у обзир да су засејане површине семеном шећерне репе увећане за око 40%. Постаје очигледно да семе шећерне

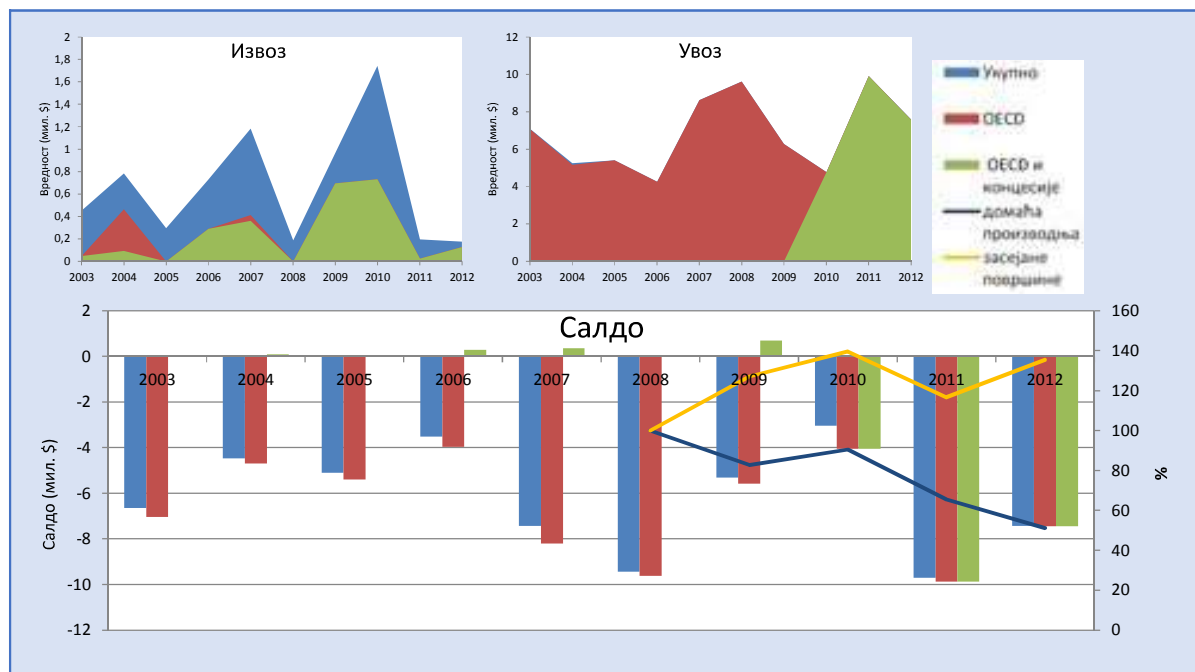
⁵Подаци Министарства пољопривреде, водопривреде и шумарства

⁶Либерализација увоза семена пореклом из ЕУ, а самим тим и укључивање вредности овог увоза у показатељ „ОЕСД и концесије“

репе произведено у Србији убрзано губи битку на домаћем тржишту. Његово место убрзано заузима семе пореклом из развијених земаља, док је у исто време, падом обима домаће производње, искључена могућност преоријентације на друга тржишта.

Графикони 5, 6, 7: Структура трговинских трансакција семеном шећерне репе у посматраном периоду

Graph 5,6,7: Structure of commercial transactions of sugar beat seed, for defined period

Извор: Сопствени приказ на основу податка Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде и Управе за заштиту биља

5. Анализа утицаја међународних правила на трговинске трансакције семеном и садним материјалом

У овом делу ће као утицајан фактор и представник међународних правила бити узет скуп правила одређен Конвенцијом о заштити биља (IPPC). Прецизније, у овом делу пратиће се чланство у IPPC земаља трговинских партнера Србије, која је чланица ове конвенције већ више од 20 година. Разлог одабира IPPC чланства у односу на друга међународна правила, оправдан је биолошким карактеристикама садног материјала где спровођење санитарних и фитосанитарних мера прописаних IPPC Конвенцијом има веома значајну улогу.

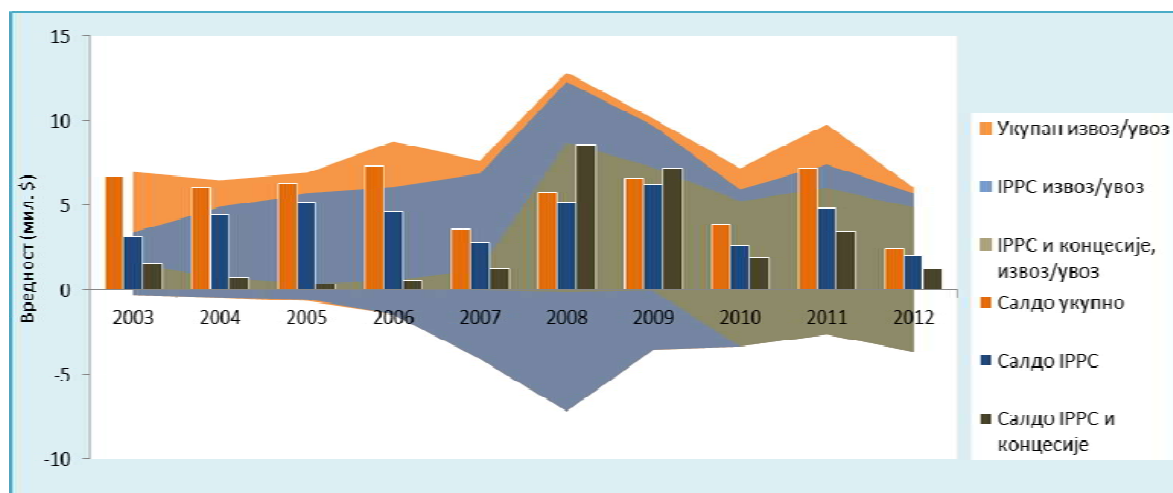
Подаци који следе, односе се на збирне вредности увоза и извоза садног материјала који се прати под две тарифне ознаке у Царинској тарифи Републике Србије: 0602 20 10 00 (за лозне врсте) и 0602 20 90 00 (остале воћне врсте). Показатељ „IPPC“ представљаће збир вредности увоза/извоза који се одвија између Србије и других чланица IPPC за наведене две тарифне ознаке.

На приказаном графикону се може видети значајно учешће показатеља „IPPC“ у показатељу „укупан извоз“, тј. висок значај испуњавања услова установљених IPPC конвенцијом за укупан извоз садног материјала из наше земље. Показатељ

„IPPC и концесије“ у овом примеру представља сличне вредности као и у претходном примеру, са разликом да сада ову вредност чине износи трансакција садног материјала остварени под преференцијалним условима, из/у земље чланице IPPC. За разлику од извоза семена, омогућени асиметрични трговински режими у периоду пре 2007. године су значајно мање коришћени у извозу садног материјала.

Графикон 8: Структура трговинских трансакција садним материјалом у посматраном периоду

Graph 8: Structure of commercial transactions of seedlings, for defined period

Извор: Сопствени приказ на основу податка Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде и Управе за заштиту биља

Поклапање показатеља „укупно“ и „IPPC увоз“ код увоза, показује да сав увозни садни материјал потиче из земаља које су потписнице Конвенције. Потпуни прелазак показатеља „IPPC увоз“ у показатељ „IPPC и концесије“ у 2010. години говори нам да садни материјал који се увози у нашу земљу потиче из ЕУ. На основу овог графикана, закључујемо да се домаћи купци опредељују за квалитетан садни материјал који потиче из ЕУ.

Остварена салда по свим годинама су, за сва три показатеља, позитивна. Позитивне вредности салда показатеља „салдо укупно“ су највећа заслуга оствареног високог позитивног салда са осталим земљама чланицама IPPC. Високе позитивне вредности салда „IPPC и концесије“ изостају до 2007. године, упркос омогућеном асиметричном преференцијалном третману. Међутим, салда овог показатеља расту у наредном периоду и задржавају позитивне вредности што је врло значајан податак, уколико се узме у обзир обострана либерализација тржишта са већим бројем земаља која је отпочела 2010. године.

6. Закључак

Почетна хипотеза да примена међународних правила у области производње и контроле семена и садног материјала позитивно утиче на трговинске трансакције семеном и садним материјалом у потпуности је потврђена. На нивоу спољнотрговинских трансакција, константно високо учешће извоза у земље које се придржавају свих релевантних правила у вези са семеном и садним

материјалом у укупном извозу, посебно за период после 2007. године, јавља се као правило у свим подацима. Тиме је приказан пресудан значај поштовања међународних правила описаних у раду за нашу земљу.

Код семена, поштовање правила дефинисаних у оквиру Шема семена је свакако допринело укључивању семена произведеног у Србији у међународне трговинске токове. У исто време, поштовање IPPC стандарда омогућило је да велики део садног материјала буде пласиран у земље потписнице ове Конвенције.

Такође, не би требало занемарити ни утицај трговинских споразума. У целини посматрано, остварени позитивни показатељи међународних трговинских трансакција, семеном и садним материјалом произведеним у Србији, настали су захваљујући комбинованом и истовременом утицају трговинских споразума и поштовању међународних правила. Ова два фактора не могу се одвојено вредновати, њихов утицај је заједнички и међусобно зависан. Константна висока учешћа показатеља „ОЕСД и концесије“ („IPPС и концесије“ - бележи високо учешће после 2007. године) у показатељу „ОЕСД“ („IPPС“) у структури извоза семена (садног материјала) то потврђују. Краће речено, примена прописа и испуњавање стандарда, омогућили су коришћење „слободног простора“ обезбеђеног трговинским споразумима.

По свом значају, код семена се посебно издваја семенска пшеница која чини велики део вредности извоза семена. Трговинске трансакције семеном ове културе карактерише готово редовно остваривање позитивног салда код сва три посматрана показатеља. Насупрот семену пшенице налази се семе шећерне репе које бележи изразито негативне вредности по свим показатељима. Неповољан салдо код података везаних за семе шећерне репе изазван је највише убедљиво негативним салдо у трговини са земљама које су чланице Шеме семена. Свакако да у овоме не треба тражити кривицу или негативан ефекат примене међународних правила. Чињеница јесте да је у питању реномирано семе пореклом из развијених земаља ЕУ и сигурно је да одступање Србије од примене међународних правила свакако не би побољшало укупан салдо. Одступањем у примени међународних правила, како код семена шећерне репе, тако и код свих осталих врста семена и садног материјала, свака шанса за побољшање укупног салда била би изгубљена.

У случају семена шећерне репе, укупном неповољном утиску доприносе показатељи који недвосмислено показују да се негативан однос између извоза и увоза одразио и на сектор домаће производње овог семена чији је опстанак доведен у питање. Насупрот семену шећерне репе чија производња, а нарочито даље унапређење сорти подразумева примену високе технологије и савремених поступака, налази се семе пшенице, чија производња не захтева примену високе технологије и које остварује најповољније трговинске резултате.

Домаћи садни материјал је конкурентан и остварује повољне резултате у трговинским трансакцијама. За разлику од њега, износи које остварује домаће семе су скуп веома различитих резултата у трговинским трансакцијама различитих биљних култура. Са једне стране постоје културе, као што је

пшеница са високим износима салда и мањим захтевима када је у питању расположива технологија, а са друге стране, културе попут шећерне репе, са негативним износима салда, које захтевају виши технолошки ниво. На крају, може се закључити да би прави пут за остварење бољих резултата у трговинским трансакцијама семеном и садним материјалом био подизање технолошког нивоа, чиме би се подигла укупна конкурентност домаћег семена и омогућили стабилни приходи од продаје ових производа на међународном тржишту.

7. Литература

1. Биљана Чпајак (децембар, 2009.): Прелазни споразум гаранција извозницима, Политика; Извор: <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Prelazni-sporazum-garancija-izvoznicima.lt.html>
2. Интерни подаци Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде који се односе на трговинске трансакције семеном и садним материјалом између Србије и осталих земаља у периоду 2003-2012.
3. Интерни подаци Управе за заштиту биља који се односе на количине произведеног семена и садног материјала у Републици Србији за период 2008-2012.
4. Прелазни споразум о трговини и трговинским питањима између Републике Србије и Европске заједнице („Службени гласник РС“, 83/08)
5. Организација за економску сарадњу и развој – OECD (2012.): „Directory of Bodies of the OECD“ Организација за економску сарадњу и развој – OECD (2012.): OECD Seed Schemes - A Synthesis of International Regulatory Aspects That Affect Seed Trade (стр. 3-11)
6. Организација уједињених нација за пољопривреду и храну – FAO (2002.): Seed and Seed Quality: Technical Information for FAO Emergency Staff (стр. 6-19)
7. Закон о потврђивању додатног протокола споразума о измени и приступању споразуму о слободној трговини у централној Европи, („Службени гласник РС – Међународни уговори“, 8/11)
8. Закон о потврђивању споразума о измени и приступању споразуму о слободној трговини у централној Европи – CEFTA 2006, („Службени гласник РС – Међународни уговори“ 88/07)
9. Закон о царинској тарифи и допуне („Службени гласник РС“, бр. 62/05, 61/07,05/09)
10. Закон о садном материјалу воћака, винове лозе и хмеља („Службени гласник РС“, 18/05)
11. Закон о семену („Службени гласник РС“, 45/05)
12. Закон о семену и садном материјалу („Службени гласник РС“, 54/93 и 35/94)

APPLICATION OF INTERNATIONAL RULES FOR SEEDS AND PLANTING MATERIAL AND ITS CONSEQUENCES ON TRADE WITH THIS COMMODITIES

Rajkovic Borislav¹, Zarić Vlade²

Summary

The process of analysis is conducted with an aim to testing starting hypothesis: "Implementations of international rules and regulations in the area of production and control of seed and seedlings have a positive influence on commercial transactions of these products between Serbia and foreign countries". The analysis is conducted using official data. Analysis should make possible more precise identification of benefits made by implementation of international rules and regulations in this area.

Keywords: analysis, commercial transactions, seed, seedling

Primljen/Received: 18.05.2014.

Prihvaćen/Accepted: 15.06.2014.

¹ Borislav Rajković, Manager, Agrieconomic Department, Uneversity of Belgrade, Faculty of Agriculture, Email: borislav.rajkovic@gmail.com

² Vlade Zarić, PhD, Professor, Agrieconomic Department, Uneversity of Belgrade, Faculty of Agriculture, Email: vzaric@agrif.bg.ac.rs